

СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО ВИМІРУ КУЛЬТУРИ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Системні зрушення які охоплюють усі сфери сучасного суспільного життя, усвідомлюються як тенденція глобалізації і потребують інтегральної оцінки на підставі критеріїв досяжності майбутнього. Оскільки умовою прийнятного майбутнього може стати довгостроковий міжцивілізаційний діалог культур, то принципове значення мають інтерпретації культурно історичного процесу в добу глобалізації.

Традиційно в культурно-історичному процесі виділяють протилежні напрями, а найбільш поширеними вважають протиставлення діонісійського і аполлонівського начал.

Діонісійський напрям об'єднує культурну діяльність, якій притаманні драматично напружена пристрасність, акцент на дисгармонії і перевищенні міри, пошук позамежного, непередбачуваного, парадоксального, інтерес до стихії та аномалії. Як відомо, Діоніс (Бахус, Вакх) – у грецькій міфології бог плодоносних сил землі, рослинності, виноградарства, виноробства, глибоко пов'язаний із стихійними силами землі. Народна основа культу Діоніса відображається в міфах про незаконне народження бога, його боротьбу за право увійти в число олімпійських богів і за повсюдне встановлення свого культу.

В давній Греції під діонісійський началом розуміли сукупність дій, які включають оргіастичне шаленство та вакхічний розгул святкувань на честь бога. У своїх містеріях він звільняє людей від мирських турбот, знімає з них кайдани розміреного життя, крушить стіни, сурово карає ворогів. Слід підкреслити, що зброєю Діоніса були безумство, перевтілення, сила лози, а також стихія, агресія та енергія натовпу.

У культурі діонісійський напрям демонструє дію сукупності індивідуальних прагнень, ірраціональних інтенцій та не усвідомлених поштовхів бога-бродяги. Аполлонівський напрям в культурі сповідує врівноваженість розуму і почуття, обов'язку та пристрасності, істини та краси, інтелектуальне прозріння всього неясного і невизначеного, орієнтацію на гармонію і культ міри, нормальності і нормативності.

На стадії героїчної міфології в цьому божестві з його владою над життям і смертю, виділяється стале начало, з якого проростає гармонійна постать великого бога доби патріархату. Він допомагає людям, навчає їх мудрості та мистецтвам, будує для них міста, охороняє від ворогів. Саме потреби соціуму маніфестують раціональність аполонівського підходу, використання юридичних, ідеологічних та морально-релігійних чинників для досягнення соціальної злагоди. Така раціональність включає різні види і типи, зокрема художню і практичну форму свого існування.

Не слід забувати що Аполлон – олімпійський бог, який включає у свій класичний образ світлі і темні сторони. Він лікар і пастух, охоронець отар,

музикант, пророк і віщун. Йому притаманні знання не тільки минулого а й майбутнього. Дельфійський храм з оракулом мав суттєвий вплив на всю грецьку політику. На рахунку Аполлона багато перемог, бунтів та добродійних справ. Йому притаманні також людські риси. Наприклад, він наділив даром пророцтва Ксандру, але після того як був нею відкинутий зробив так, що її пророцтва не мали довіри у людей. У той же час він припиняє громадські свари і дає сили народу, використовує потенціал стихій на користь греків. Поважність і грізність Аполлона поєднується з його витонченістю, вишуканістю і красою. У культурологічному контексті аполлонівський напрям орієнтує на врахування традицій, попереднього досвіду, надання найнесподіванішого результату як наслідку тривалої історичної підготовки, підкреслює цінності рівноваги, спокою та гармонії.

Одіссеївський напрям у культурно-історичному процесі формується в умовах глобалізації і фіксує культурну діяльність, якій притаманні динаміка соціальних та духовних перетворень, пріоритет складних рішень в екстремальних ситуаціях, узгодження інноваційно-інвестиційних підходів з екологічно-аксіологічними чинниками.

Одіссей, цар острова Ітака, герой грецької міфології, мав генеалогічні зв'язки з Гермесом і відповідно наслідував такі риси, як розум, практицизм, спритність, хитрість та мудрість. Він носій практичної розумності, невичерпної енергії, проникливий і вміє орієнтуватися у складних ситуаціях, навчений красномовству та мистецтву поводження з людьми. У долі Одиссея домінує драматичний мотив страждання, він людина божого гніву, герой, якого намагаються знищити боги.

Традиційно вважають, що внутрішніми чинниками дій героя були любов до рідного вогнища та бажання повернутися на батьківщину. Більш детальний аналіз дозволяє виявити цілісну систему цінностей, яка включає сімейні пріоритети, зв'язки чоловічого військового братства, культурні заповіді вітчизни.

У своїх мандрах герой стикається з катастрофічними природними явищами, протидією вищих сил, але не відхиляється від мети, оптимально діє в екстремальних умовах. Як і будь-яка із сучасних цивілізацій має свою долю, так і у героя вона є також: батьковбивство (Телегом) і шлюб із дружиною батька (Пенелопа). Але символом нового культурного напрямку стало його активне життя, в якому він демонструє вміння створити складні інтелектуальні побудови, навички розділяти вирішення проблеми на окремі етапи, здатність долати і протистояти діям і тиску богів, боротися з магією і чаклунством, взагалі, прагматично перетворювати негативну ситуацію на конструктивне рішення.

Рациональність і прагматизм сьогодення включають проблему людини, тому не ототожнюються лише з науковістю, логічністю та обґрунтованістю. Соціальні групи та окремі колективи змушені діяти в умовах глибокої взаємодії науки, філософії і релігії, а суттєвими рисами соціального простору стоять синкретичність, холистичність, топологічність.

За протистоянням основних напрямів у культурі приховується перехід від буття на грані дива і катастрофи до елліністичної науки з її ідеєю впорядкованості та естетичного організованого буття, а потім до життя у мінливому вирі магії транснаціональної деструкції, зрушень техногенного середовища і намагання зберегти людські цінності та смисложиттєві пріоритети у віртуально-штучному світі.

Тріада «Діоніс – Аполон – Одисей» не тільки надає нового розуміння культурно-історичної еволюції людства, а й задає вектор соціально-культурного поступу в майбутнє.

Віталій Бондаренко

Національний університет «Львівська політехніка»

ПРИРОДНЕ НАЧАЛО ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЇЇ ІНТЕГРАЦІЇ У НАДРАЦІОНАЛЬНІ СФЕРИ

Людина завжди була і надалі залишиться найпершим та найскладнішим об'єктом для філософії. Коли ставиться питання про природу людини та її перспективи, тоді так чи інакше відбувається концентрація або, за наявності виправданих засад, синтез знань. Тому є підстави вважати антропологічне спрямування філософії підґрунтям для проривів у нові сфери пізнання та здобуття нових пізнавальних результатів.

В осмисленні як людини, так і дійсності, використовуються поняття емпіричне, досвідне, раціональне, ірраціональне, чуттєве, інтуїтивне та ін. Сучасні теорії пізнання дають визначення цим формам людського засвоєння світу, проте завжди були мислителі, які цим не задовольнялись та не обмежувались. Несвідоме, позараціональне, надраціональне – це також поняття із сфери людського інтелектуального засвоєння світу. До них завжди існувала увага, але в наш час вони, можна сказати, набувають нового значення. Справа в тому, що відбувається зближення різних наук і наукових напрямів, а разом із таким зближенням все більше очевидними постають і їх обмеження. Наприклад, фізики не мають надійної моделі на рівні макропроцесів для того, щоби точно передати те, що відбувається в світі елементарних частинок. Так само не існує добре узгодженого описання явищ мегапроцесів і мікропроцесів.

Все це надає гостроти дискусіям про майбутню долю людини. Ми знаємо сьогодні, що електронні машини і комп'ютери опрацьовують інформацію набагато краще від будь-якої людини. Людина просто не може рахувати із такою швидкістю та такою кількістю цифр. З іншої сторони, електронному програмуванню стають під силу і такі види інтелектуальних побудов, які не мають прямого математичного виявлення, наприклад, візуальне моделювання, музичні комбінації, експерименти із кольором та ін. Все це можна осмислити в аспекті того, щоби поставити запитання: а в чому людина завжди буде мати переваги над машинами? Що їм не може бути підвладним, а для людини, навпаки, буде природним.